

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ SKAUTIŠKA VEIKLA 1918 – 1940 M.

Giedrius GLOBYS

„Skautizmo atsiradimas ir išsivystymas yra vienas iš žymiausių įvykių ne tik jaunimo gyvenime, bet ir visuotinėje pedagogikos istorijoje“¹. Prof. St. Šalkauskis.

Skautų organizacijos idėja gimė tuomet, kai Anglų – būrų karo² metu Pietų Afrikoje išbandytus žvalgų (angl. *scout*) metodus britų generolas Robertas Baden – Povelis (Robert Baden – Powell) 1907 m. išbandė vaikų stovykloje Brownsee saloje. Metais vėliau išleidęs knygą „Skautybė berniukams“³ jis padėjo ideologinius ir organizacinius pagrindus jau beveik šimtmetį skaičiuojančiam pasauliniam skautų sąjūdžiui. 19 – 20 amžių sandūroje Europoje ieškota naujų pedagoginių metodų, kurios įvairios sportinės – patriotinės organizacijos, todėl skautybė čia rado puikią dirvą, kiekvienoje šalyje įgaudama savitų bruožų. Lenkų skautų kūrėjas Andžejus Malkovskis (Andrzej Małkowski) apie skautybę yra pasakęs: „Harcerystę – tai skautybė su nepriklausomybe (lenk. *harcerstwo to skauting plus Niepodległość*)“⁴. Daugumą skautų organizacijų įkūrė ir joms vadovavo karininkai. Lenkijoje – Andžejus Malkovskis, Rusijoje – Olegas Pantiuchovas, Latvijoje – Karlis Gopertas, Lietuvoje – Petras Jurgėla.

Lietuvos skautai su kariuomene susiję labai artimai. Skautijos kūrėjai buvo karininkai, tiksliau, skautų vadovai tapo savanoriais ir karininkais, kadangi oficiali lietuvių skautų įkūrimo data yra 1918 m. lapkričio 1 d., taigi Lietuvos kariuomenė beveik mėnesiu „jaunesnė“. Trys iš keturių skautų organizacijos vadovų – vyriausiųjų skautininkų – buvo karininkai⁵. Daug karininkų buvo skautų vadovai arba prisidėjo prie skautų veiklos rėmimo. Skautų organizacijos raidą galima skirti į du laikotarpius, kurių riba būtų 1930 m., kuomet savarankišką visuomeninę organizaciją tautininkų valdžia suvalstybino. Karininkija buvo pagrindinė tautininkų režimo atrama, todėl, norėdami išryškinti karininkų vaidmenį skautų

---

¹ Šalkauskis.St., Skautai ir pasaulėžiūra, Čikaga, 1953, p. 23.

² Didžiosios Britanijos 1899–1902 m. karas Pietų Afrikoje su Orane ir Transvalio respublikomis.

³ Baden – Powell R. Scouting for boys. London, 1908.

⁴ Metoda harcercska a hufiec // Czuwaj. 1997, Nr. 11, s. 18.

⁵ Vsevolodas Šenbergas 1922–1925 m., Mikas Kalmantas – 1925–1930 m. ir Juozas Šarauskas 1930–1940 m.

organizacijoje, atkreipsime dėmesį ir į teisinius bei ideologinius tautininkų politikos aspektus skautų atžvilgiu.

Tyrimo objektas – skautų veikloje dalyvavę Lietuvos kariuomenės karininkai.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos karininkų dalyvavimą skautiškoje veikloje.

Uždaviniai:

- apžvelgti Lietuvos skautijos ištakas;
- apžvelgti teisinius ir politinius veiksnius, sąlygojusius skautų veiklą;
- apibrėžti ir įvertinti kiekybinį ir kokybinį karininkų dalyvavimą skautiškoje veikloje.

Šaltiniai ir literatūra šiems klausimams nagrinėti skirstomi į tris grupes: 1) archyviniai dokumentai ir periodika; 2) skautų įkūrėjo kpt. Jurgėlos tekstai; 3) istorikų darbai, skirti Lietuvos kariuomenei.

Rašant darbą naudotasi Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondais – 576–uoju, kuriame saugomi Lietuvos skautų sąjungos dokumentai, ir 930–uoju, kuriame saugomos asmeninės karininkų bylos. Abiejuose fonduose esantys dokumentai apima 20 amžiaus trečią ir ketvirtą dešimtmečius. Dauguma karininkų bylų – tarnybos lapai, atestacijos – tyrinėtojų ne kartą naudotos, tačiau apie skautišką karininkų veiklą duomenų jose labai maža. Skautų archyvas palyginus mažai tyrinėtas. Tuntininkų ataskaitos ir kiti dokumentai yra pakankamai informatyvūs ir atspindi skautų organizacijos vienetų veiklą, kurioje dalyvavo ir Lietuvos kariuomenės karininkai. Taip pat naudotasi gausia tarpukario skautiška (*Skautų aidas*) ir kariška (*Kardas*, *Kario kalendorius*, *Mūsų žinynas*) periodika bei kita pagalbine literatūra.

Skautų įkūrėjo Jurgėlos tekstus galima skirti į dvi dalis. Pirmoji – jo pasisakymai tarpukario skautiškoje ir kariškoje periodikoje bei atskiriomis knygomis išėję leidiniai, skirti praktinei skautų ir jų vadovų veiklai⁶. Šie tekstai svarbūs, kadangi juose atsiskleidžia Jurgėlos požiūris į skautybės ir karininkijos santykį. Kita dalis – JAV išleista knyga „Lietuviškoji skautija“⁷. Knyga svarbi skautų istorijos tyrimams ir vertinga ne tik dėl pateikiamų faktų gausos, sistemingo jų dėstymo, bet ir dėl to, jog tai vienintelė tokio pobūdžio studija, parašyta svar-

⁶ Jurgelevičius P. Lietuvos ateitis. Kaunas, 1925; Jurgelevičius P. Piliečių auklėjimo mokykla – skautybė. Kaunas, 1920; Jurgelevičius P. Skautystė: vadovėlis jaunuomenei. Kaunas, 1925; Jurgelevičius P. Skautų tarnavimas tėvynei, Kaunas. 1927; Jurgelevičius P. Skautų vadovas, Kaunas. 1929. Vyr. ltn. P. Jurgelevičius. Skautų tarnyba valstybės saugumui // Mūsų žinynas, Kaunas, 1927, t. 12, Nr. 27, p. 208; Kpt. P. Jurgelevičius, Skautai // Kario kalendorius 1930 Vytauto Didžiojo metams, Kaunas, 1930, p. 231.

⁷ Jurgėla P. Lietuviškoji skautija. Bruklinas, 1975.

biausių įvykių dalyvavusio skautų įkūrėjo. Tačiau knygoje pasitaiko ir netikslumų, dažniausiai cituojant tarpukario periodiką. Knygai pasirodžius, autoriui, be padėkų ir pagyrimų, priekaištauta dėl faktų ir detalių kolekcionavimo bei pernelgų teigiamo praeities vaizdavimo⁸.

Tarpukario Lietuvos kariuomenei ir karininkijai skirtų darbų nuolat gausėja, juose dažniausiai nagrinėjami pagrindiniai kariuomenės veiklos aspektai ar tiesiog trumpai, enciklopedine forma, nors ir su tam tikrais trūkumais bei netikslumais pristatomos karininkų biografijos⁹. Tiriama tema artima dr. Jono Vaičėnonio monografijai¹⁰, skirta kariuomenės vidaus veiklai, įtakai Lietuvos politiniam gyvenimui bei kariuomenės įvaizdžiui visuomenėje aptarti. Tačiau knygoje nepakankamai nagrinėjama visuomeninė karininkų veikla.

Svarbios kelios pastabos dėl pavardžių rašybos. Tekste bus vartojami abu Perto Jurgėlos pavardės variantai: cituojant šaltinius – senasis „Jurgelevičius“, kalbant apie jį – sulietuvintas „Jurgėla“. Taip pat bus vartojami ir Miko (Mykolo) Kalmanto (Kalmantavičiaus) pavardės variantai.

Lietuvių skautų ištakos

Mintis įkurti lietuvių skautus dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą vienu metu kilo skirtingose vietose gyvenusiems lietuvių išeiviams. Peterburge gyvenęs dr. Jurgis Alekna, susipažinęs su rusų skautų veikla, šia idėja pasidalijo su būsimu pirmuoju vyriausiuoju skautininku Vsevolodu Šenbergu, su kuriuo vėliau inicijavo Skautų paspirties (rėmimo) draugijos įkūrimą. Lietuvių skautų įkūrėju tradiciškai laikomas Petras Jurgėla su skautybe susipažino panašiu metu, taip pat Rusijoje, skautaudamas lenkų ir ukrainiečių draugovėse ir netrukus pats pradėjo burti lietuvių skautų grupeles. Po karo grįžę į Lietuvą Šenbergas ir Jurgėla tapo savanoriais, vėliau karininkais, o dr. Jurgis Alekna – minėtos draugijos pirmininku¹¹. Nors ir tikslas, ir interesai buvo bendri, tačiau abu karininkai nebuvo bičiuliai, tai atsispindėjo ir jų skautiškuose atsiminimuose¹². Šenbergas, rašyda-

---

⁸ http://www.arka.lt/kuprionis/JK_Skautu_vadovui_lietuviskoji_skautija.html

⁹ Lietuvos kariuomenės karininkai: 1918–1953. Vilnius, t. 1, 2001 m., t. 2, 2003, t. 3, 2003 m., t. 4, 2004 m. t. 5, 2005 m..

¹⁰ Vaičėnonis J. Lietuvos kariuomenės valstybinio ir politinio gyvenimo verpetuose. Versus aureus. 2004.

¹¹ dr. Jurgis Alekna buvo Lietuvos banko valdybos nariu ir antrojo ministrų kabineto Vidaus reikalų viceministru.

¹² Šenbergas V. Skautybė Lietuvoje ir dr. Alekna // Skautų aidas, 1938, Nr. 4, p. 79

mas apie skautų organizacijos steigimą, akcentavo Skautų paspirties (rėmimo) draugijos svarbą, o Jurgėla, nemenkindamas draugijos reikšmės, daugiau dėmesio skyrė darbui su vaikais atpasakoti. Šios pozicijos taip pat laikėsi ir kitas atsiminimus rašęs Vyriausiasis skautininkas Jonas Kuprionis¹³.

Skautų idėjos sklaida Lietuvoje priklausė ne tik nuo objektyvių prielaidų, bet ir nuo konkrečių asmenybių bei jų aplinkos, todėl verta plačiau apžvelgti lietuvių skautų ikūrėjo Petro Jurgėlos skautišką biografiją. Jurgėla gimė 1901 m. rugsėjo 30 d. JAV. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą jis su tėvais atvyko į Lietuvą, tačiau prasidėjus karo veiksams Jurgėlų šeima buvo priversta išvykti į Taganrogą (ši aplinkybė vėliau taps labai svarbi)¹⁴. Ten Jurgėla įstojo į lenkų skautų T. Kosciuškos draugovę¹⁵. Lenkų skautai, pasak Jurgėlos, buvo patriotiškai nusiteikę, drausmingi, žvalūs ir apsukrūs, turėjo savo himną, patriotines dainas, sistemingo darbo programą ir patirtį, buvo labiau organizuoti, todėl jis pasirinko juos, o ne rusų skautus. Draugovėje Jurgėla ėjo skiltininko pareigas, studijavo lenkų ir rusų literatūrą apie skautybę, kaupė vadovavimo patirtį. Kilus konfliktui dėl jo lietuviškų pažiūrų, 1916 m. gegužės 4 d. Jurgėla perėjo į 121–ąją ukrainiečių skautų draugovę, kurioje vėliau gavo paskautininkio ir skautininko laipsnius.

1917 m. rugpjūtį Jurgėla įstojo į Martyno Yčo vadovaujamą gimnaziją Voroneže. Ten atsirado keletas norinčių skautauti jaunuolių ateitininkų. Kosto Vaitkaus padedamas pagal lenkišką „Szkoła harcerza“ ir rusišką „Skautybę berniukams“ Jurgėla ruošė juos būti skautų vadovais¹⁶. Tos pačios gimnazijos mokinys, būsimasis diplomatas Stasys Lozoraitis jau buvo lenkų draugovės adjutantas ir turėjo paskautininkio laipsnį, tačiau nei jis, nei kitose draugovėse skautavę lietuviai į naujos draugovės darbą neįsijungė. Rusijoje prasidėjus revoliucijai, besikuriantis draugovė pakriko. Iš Voronežo grįžęs į Taganrogą Jurgėla toliau vadovavo 121–ajai rusų – ukrainiečių draugovei ir ikūrė negausią lietuvių skautų skiltį, kuri veikė iki kitų metų rugpjūčio. 1918 m. rudenį Peterburge kunigas Vladas Mažonas ir Eduardas Petrelevičius Rovne taip pat buvo ikūrę ir globojo lietuvių skautų skiltis.

Pagal lenkų harcerų ir kitus matytus pavyzdžius kurdamas lietuvių skautus, Petras Jurgėla iš pradžių juos pavadino vyčiais¹⁷. Organizacijos ženklų taip pat buvo

¹³ http://www.arka.lt/kuprionis/JK_Skautu_vadovui_lietuviskoji_skautija.html

¹⁴ Lietuvių skautijos pradžia (žodis paties kūrėjo) // Skautų aidas, 1933, Nr. 11, p. 3.

¹⁵ Jurgėla P. Ten pat. p. 20.

¹⁶ Lietuvių skautijos pradžia (žodis paties kūrėjo) // Skautų aidas, 1933, Nr. 11, p. 3.

¹⁷ P. Jurgėla. Ten pat. p. 21.

pasirinktas vytis. Terminas „vytis“ gyvavo iki 1918 m., 1918 – 1922 m. vartoti abu terminai ir galiausiai apsisistota prie „skauto“. Kuriant lietuvių skautų terminologiją, Jurgėlai daug padėjo Jonas Jablonskis, kuris „kaldindamas“ savo naujadarus naudojosi lenkiškais terminais: *drużyna* – draugovė, *drużynowy* – draugininkas, *czuwaj* – budėk¹⁸. Apie glaudų Jurgėlos ir lenkų skautų ryšį liudija ir jo Lietuvos skautų sąjungai 1930 m. paaukotos knygos: iš 55 pavadinimų knygų 28 yra lenkų ir 2 rusų kalba. Kitos 25 – anglų skautų periodinio leidinio „Boy Scout Diary“¹⁹ numeriai.

Iki I Pasaulinio karo pabaigos ir Rusijos revoliucijų metu už Lietuvos ribų buvo įsikūrę keturi lietuvių skautų vienetai, turėję apie 45 narius. Pridėjus kitur vienetuose veikusius lietuvių skautus, Jurgėlos teigimu, apie 50 lietuvių buvo susipažinę su skautybe²⁰.

1918 m. rudenį Jurgėla grįžo į Vilnių ir įstojo į Vytauto Didžiojo gimnaziją. Lapkričio 1 d. moksleivių ateitininkų susirinkime jis perskaitė pranešimą apie skautų veiklą, po kurio atsirado 12 jaunuolių, norinčių tapti skautais. Vienam Jurgėlai buvo per sunku mokytis ir tuo pačiu metu vadovauti draugovėms, organizuoti skiltininkų kursus bei versti metodinę literatūrą. Greit jis sulaukė pagalbos. Vieną dieną pas jį atėjo „šaunus jaunuolis su lenkų paskautininkio uniforma ir ženklais ir prisistatė: Izidor Edward Krewnicki – Krewnajtys“²¹. Kaip paaiškėjo vėliau, tai buvo Izidorius Kraunaitis, lenkų gimnazijos mokinys ir skautas nuo 1915 m. Vėliau kartu su Aloyzu Valušiu jie tapo didžiausiais lietuvių skautų kūrėjo pagalbininkais.

1919 m. sausio pradžioje, dar prieš Lietuvos kariuomenės puolimą, bolševikų okupuotame Vilniuje buvo suorganizuotas Tėvynės Tarnybos būrys, kurį sudarė Izidorius Kraunaitis, Aloyzas Valušis, Mikas Kukutis, Antanas Mačiūka ir kiti vyresni 15 – 19 m. skautai²². Būrys slapta specialiai mokėsi žvalgybos ir signalizavimo, kad galėtų padėti Lietuvos kariuomenei. Lenkams okupavus Vilnių visi vyresni skautai tapo savanoriais ar karininkais ir tapo tikrais savo srities profesionalais. Jurgėlos teigimu, apie dvidešimt buvusių Vilniaus skautų tapo karininkais²³.

1919 m. kovo mėnesį Kaune veikė Kosto Vaitkaus vasario mėnesį įkurta

¹⁸ Ten pat. p. 26.

¹⁹ Petro Jurgelevičiaus paaukotų knygų sąrašas // LCVA, f. 576, ap. b. 56. l. 9.

²⁰ Jurgėla P. Ten pat. p. 22.

²¹ Ten pat. p. 27.

²² Ten pat. p. 32.

²³ Ten pat. p. 39.

skiltis ir skautininko Vsevolodo Šenbergo įkurta žydų skautų draugovė. Atvykęs Jurgėla perėmė lietuvių skautų skiltį, ją apmokė ir išplėtė iki draugovės. Buvo sudarytas tunto štabas, kuriame Jurgėla atstovavo „tautinei lietuvių mažumai“, nes dauguma štabo narių buvo ne lietuviai. Skautų rėmimo draugijos pirmininku buvo išrinktas daktaras Juozas Alekna, kuris vėliau tapo pirmuoju Lietuvos skautų šefu.

Jurgėlos asmeninė, daugiausia iš lenkų gauta skautiška patirtis padėjo jam padėti metodinius ir idėjinius skautų sąjūdžio pamatus. 1920–1929 m. jis parašė pagrindines lietuvių skautams reikalingas knygas²⁴, tačiau prie organizacijos struktūros kūrimo jis prisidėjo mažai. Kodėl nuo maždaug 1925 m. Jurgėla nutolo nuo skautiškos veiklos, vienareikšmiškai atsakyti negalima. Pasikeitusios šeimyninės, visuomeninės ir profesinės aplinkybės nulėmė apsisprendimą išvykti, tačiau tolimesnė veikla²⁵ parodė, kad jis liko idealistas ir Lietuvos patriotas.

Skautų veiklos teisiniai ir politiniai veiksniai

Karininkų dalyvavimą skautiškoje veikloje reguliavo du teisiniai aktai. Tai 1926 m. krašto apsaugos ministro įsakymo Nr. 27 penktasis paragrafas²⁶ ir 1927 m. Įsakymo kariuomenei Nr. 35 septintasis paragrafas²⁷. Abiejų įsakymų turinys labai panašus: kariams leidžiama dalyvauti šaulių ir skautų veikloje pirmu atveju leidus divizijos vadui, antru – atskiros dalies vadui. Kodėl praėjus vos metams reikėjo pakartoti įsakymą su praktiškai identišku turiniu? Po perversmo tautininkų vyriausybei rūpėjo formuoti sau palankią visuomeninių ir statutinių organizacijų struktūrą. Dr. Vaičenonio monografijoje teigiama²⁸, kad tautininkų ir kariuomenės kuriama pakopinė SKAUTO – KARIO – ŠAULIO ir paraleliai esančio JAUNALIETUVIO organizacijų struktūra, per kurią pilietis maksimaliai priartėjo prie kariuomenės, buvo pradėta kurti būtent šiais įsakymais. Pastarąjį teiginį patvirtintų kita visuomeninė karininkų veikla. 1925 m. buvo įsteigta

²⁴ Jurgelevičius P. Lietuvos ateitis. Kaunas, 1925; Jurgelevičius P. Piliesių auklėjimo mokykla – skautybė. Kaunas, 1920; Jurgelevičius P. Skautystė: vadovėlis jaunuomenei. Kaunas, 1925; Jurgelevičius P. Skautų tarnavimas tėvynei, Kaunas. 1927; Jurgelevičius P. Skautų vadovas, Kaunas. 1929.

²⁵ JAV P. Jurgėla buvo Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio organizavimo komiteto sekretoriumi, vėliau išleido knygą „Sparnuoti lietuviai“ (Čikaga, 1935 m.), dalyvavo įvairių lietuviško organizacijų veikloje.

²⁶ 1926 m. vasario 27 d. Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 27, § 5

²⁷ 1927 kovo 5 d. Įsakymas kariuomenei Nr. 35, § 7.

²⁸ Vaičenonis J. Ten pat. p. 138.

Karo mokslų draugija, kuri rūpinosi kariniu moksleivių ruošimu. Nuo 1927 m. į jos veiklą įsijungė karininkai Izidorius Kraunaitis, Antanas Mačiuika ir Petras Jurgėla. Draugijos nariai skaitė paskaitas, siekė Tėvynės gynimo idėją puoselėti mokyklose. 1929 m. draugija priėmė kpt. Martyno Pauros ir gydytojo kpt. Antano Jurgelionio paruoštą kariško jaunimo auklėjimo programą, kuriai mokyklų programose buvo skirta viena valanda per savaitę²⁹.

Dar vienas tautininkų žingsnis savo įtakai stiprinti jaunimo politikos srityje buvo 1928 m. lapkričio 1 d. švietimo ministro Konstantino Šakenio išleistos taisyklės³⁰, reguliavusios skautų ir jaunųjų šaulių veiklą mokyklose. Jomis remiantis mokyklose galėjo veikti tik šios dvi organizacijos. Norėdamas dar labiau išplėsti savo įtaką ir susilpninti politinių konkurentų pozicijas, Antanas Smetona 1930 m. spalio 1 d. išleido Lietuvos skautų sąjungos įstatymą³¹, kuriuo suvalstybino skautų organizaciją ir uždraudė mokyklose kitų jaunimo organizacijų veiklą, o pats pasiskelbė trečiuoju Lietuvos skautų sąjungos šefu po dr. J. Alekno ir Aleksandro Stulginskio. Stiprindamas savo įtaką nuo 1935 m. jis tapo ir vyriausiuoju sąjungos vadu, drauge ir sąjungos tarybos garbės primininku³².

Smetonos globa nuo ankstesniųjų skyrėsi tuo, jog skautų organizacija buvo remiama ne valstybės vadovo institucijos autoritetu, bet tiesioginiu jos administravimu ir finansavimu. Skautų suvalstybinimas buvo apgalvotas Lietuvos vidaus politikos žingsnis, turintis nemažai precedentų pasaulio skautų organizacijų praktikoje. Trečiajame dešimtmetyje Anglijos, JAV, Danijos, Rumunijos, net Siamo³³ skautų organizacijas globojo princai, hercogai, karaliai, prezidentai³⁴. Kokius skautus, vadovo nuomone, turėjo išugdyti organizacija?

Apibrėždamas svarbiausius Lietuvos jaunimo uždavinius, valstybės Prezidentas pabrėžė galimybę naudotis sąlygomis, kurias suteikia valdžia, visuomenė ir tėvai. Taip pat jaunimas, ypač skautai, galėjo prisidėti prie gamtos apsaugos³⁵. Ryšys su gamta, jos tausojimas pabrėžti jau pačioje skautų ideologijoje, todėl šis teiginys lyg nieko naujo ir nepasako. Tačiau jo išskyrimas, pripažinimas svarbiu kalba apie pakankamai siaurą organizacijos paskirties suvokimą.

Lietuvių skautams buvo keliamas lietuviško tautinio identiteto paieškos už-

²⁹ Jurgėla P. Ten pat. p. 558.

³⁰ Taisyklės šaulių ir skautų veiklai mokyklose reguliuoti // Skautų aidas, 1928, Nr. 11. p. 8.

³¹ Lietuvos Skautų Sąjungos Įstatymas // Vyriausybės Žinios, 1930 spalio 2 d.Nr. 338, eil. Nr. 2321.

³² Lietuvos Skautų Įstatymas // Vyriausybės žinios, 1930 spalio 2 d.Nr. 338, eil. Nr. 2321.

³³ Dabartinis Tailandas.

³⁴ Mačiuika A. Skautų patrono Šv. Jurgio šventė Kaune. // Skautų aidas, 1925, Nr.23, p. 8.

³⁵ Pas J.E. Respublikos Prezidentą – mūsų Šefą. // Skautų aidas, 1932, Nr. 1, p. 1.

davinys. Skautų brolijos vadovams reikėjo „rasti, aptikti ir auklėti lietuvių būdą“³⁶. Koks gi tas „lietuvių būdas“? A. Smetonos nuomone, vienalytei ir „tebeatgimstančiai“ Lietuvos visuomenei, kurios pradžia ir pagrindas yra žemdirbiai, skautai buvo reikalingi kaip gerų manierų mokykla ūkininkų vaikams³⁷. Tai buvo „savitai priderinta“ ir „lietuvių būdą“ atitinkanti skautybė. Valstybės vadovas ir skautų šefas jaunimo auklėjimo organizacijai kėlė dar vieną uždavinį – būti tėvynės patriotais³⁸.

Daugiau aiškumo Smetonos „lietuviškojo skauto“ vizijai suteikia jo nuomonė apie „Skautų vadą“ – 1933 m. išleistą lietuvių skautų vadovų pagalbinę knygą. Pripažindamas, kad knyga buvo reikalinga mokyklai ir auklėtojams, Smetona išvardija ir jos trūkumus: joje nebuvo „išdėstyta lietuviškai tautiško pagrindo, kuriuo tektų derinti jo skelbiamieji dėsniai“³⁹. „Tautiškas pagrindas“ – Lietuvos istorija. Kauno skautai vyčiai vienu metu bandė įgyvendinti šią nuostatą. Deja, „straipsniuose ir viešose kalbose nuolat linksniuojami senovės Lietuvos kuni-gaikščių vardai nepadarė organizaciją lietuviškesnę...“⁴⁰.

Kiti lietuvių skautų bruožai, Prezidento akimis, yra paklusnumas⁴¹, optimizmas, kova su blogiu⁴². Kalbėdamas apie organizaciją, jis pabrėžė paties vadovavimo svarbą: „[...] auklėjamasis jaunimas turės subrendęs auklėti kitus, turės kam šiaip ar taip vadovauti, o vadovybė kiekvienai organizacijai ir kiekvienai tautai yra svarbiausias daiktas. Kur vadovybė stipri, ten ir tauta stipri“⁴³. Čia išryškėjo dar vienas lietuvių skautų paskirties aspektas – jie buvo būsimieji vadai.

Iš Smetonos pasisakymų galima susidaryti nuomonę, kad skautų organizacijos paskirtis buvo moralaus, lojalaus savo valstybei ir vyriausybei, lietuviško, lietuvių suprantant kaip savo praeities išmanymą, piliečio ugdytas. Tariant „Dievui, Tėvynei ir artimui“ mintyje turėta „Dievui, „tautai“ ir artimui“. Į skautus buvo žiūrima kaip į ateities vadovus, savotišką pamainą.

Reikėtų įvardyti ir keletą socialinių skautų judėjimo plitimo veiksmų. Visų pirma tai visuomeninių jaunimo organizacijų tradicija. Skautų atsiradimo metu Lietuvoje jau veikė keletas jaunimo organizacijų: „Aušrininkai“, „Ateitininkų federacija“, „Lietuvos jaunimo sąjunga“, „Pavasarininkų federacija“, kurios

³⁶ Smetona A. Pasakyta parašyta. Kaunas, 1992, p. 151.

³⁷ Ten pat. Tautos vadas taro skautams, p. 137.

³⁸ Ten pat. Skautizmo prasmė, p. 152.

³⁹ Ten pat. Skautų vadovams, p. 146.

⁴⁰ Mūsų skautų vyčių rūpesčiai. // Skautų aidas, 1934, Nr. 20, p. 18.

⁴¹ Smetona A. Pasakyta parašyta. p. 141.

⁴² Ten pat. Patrono diena, p. 133.

⁴³ Ten pat. Skautizmo prasmė, p. 152.

buvo susijusios su atitinkamomis politinėmis partijomis. Skautai iki 1930 m. suvalstybinimo politinių globėjų neturėjo, jiems reikėjo bendradarbiauti, o vėliau konkuruoti su kitomis jaunimo organizacijomis.

20 a. pirmojoje pusėje Lietuva buvo palyginus mažai urbanizuotas kraštas, todėl skautų propaguojamas gyvenimas gamtoje⁴⁴ nebuvo didelė naujovė ar labai patrauklus užsiėmimas⁴⁵. Skautų idėjos – savęs lavinimas ruošiantis kovai su blogiu, pagalba artimui – labiausiai traukė ir žavėjo piemenavimo ir naktigonės mokyklas išėjusius kaimo jaunuolius. Dauguma didžiųjų miestų gyventojų buvo ne lietuvių tautybės: 7 % valstybės gyventojų sudarė žydai, kurie po 1930 m. LSS įstatymo buvo prijungti prie lietuvių skautų organizacijos ir 1931 m. sudarė apie 49 % visų Lietuvos skautų⁴⁶.

Karininkai skautybėje

Tarpukario periodikoje nemažai diskutuota ir agituota už karininkų dalyvavimą visuomeninėje veikloje ir darbą su vaikais. Rekomenduota ją vykdyti tautininkams palankiose ir jų remiamose šaulių ir skautų organizacijose⁴⁷. Morališkai remtas karininkų darbas švietimo sistemoje, apgailestaujant, kad tuo metu jis nebuvo pakankamai plačiai išplėtotas ir karininkai neturi savotiškos „antros specialybės“ – mokytojo, nors, pasak kai kurių autorių, jie tą darbą tiesiogiai dirba, pavyzdžiui, mokydami beraščius šauktinius⁴⁸. Taip pat dėstoma, jog turėdami šį „atsarginį variantą“ karininkai jaustųsi labiau užtikrinti dėl savo ateities ir galėtų geriau atlikti tiesiogines pareigas. Šie argumentai sustiprinami užsienio valstybių, kad ir Vokietijos, pavyzdžiais. Apskritai teigiama nuostata, kad karininkas turi būti visuomeniškai aktyvus ir ypač išnaudoti savo socialinio statuso teikiamą kapitalą dirbdamas su jaunimu. Skautų organizacija kariuomenei buvo pristatoma patriotiškai militariniu aspektu: „Skautija yra riteriška, patriotiška, pusiau

⁴⁴ Čečeta V. Jaunuomenės auklėjimas gamtoje // Skautų aidas, 1927, Nr.5, p. 6.

⁴⁵ Negalima teigti, kad urbanizacijos lygis buvo lemiamą aplinkybę skautų judėjimo plėtimuisi, tačiau pavyzdžiui Latvijoje, kur skautai susikūrė panašiu metu, kaip ir Lietuvoje (rusų skautai – 1917 m., latvių – 1921 m.) 1924 m. buvo 121 vadovas ir 2958 skautai, o Lietuvoje tais pačiais metais 13 vadovų ir 1147 skautai.

⁴⁶ Skautų apskaitos 1931 vasario 11d. duomenys, LCVA, f. 576, ap. 5, b. 185, l. 2.

⁴⁷ Nedzinskas, Kariuomenė, šauliai, skautai // Kardas, 1937, Nr. 22, p. 518.

⁴⁸ K.M., Karininkas ir mokytojas // Kardas, 1934, nr. 29, p. 545. Plačiau: Ažubalis A., Kazlauskaitė – Markelienė R. Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1919 – 1928 m.) // Karo archyvas, 2003, t. XVIII

kariška jaunimo auklėjimo organizacija [...]; skauto idealas yra karys – pilietis, kuris nuolat tarnauja savo Tėvynei⁴⁹, o karininkai dėl žinių, etinių ir patriotinių vertybių nurodomi kaip geriausi skautų vadovai⁵⁰.

Skautiškoje veikloje dalyvavusius ar prie jos prisidėjusius karininkus galima skirstyti į dvi grupes: priklausiusius organizacijai, aktyviai skautavusius ir turėjusius skautų organizacijoje įvairių pareigų ir prie skautų veiklos prisidėjusius tik fragmentiškai, dalyvavusius joje neintensyviai.

Daugiausia su skautais dirbo ir labiausiai jiems nusipelnė skautų kūrėjas Petras Jurgėla, jo padėjėjai Izidorius Kraunaitis, Aloyzas Valušis, nuo pat pradžios su skautais dirbęs aviacijos pulkininkas Vsevolodas Šenbergas, pulkininkas Mykolas Kalmantas, pulkininkas Juozas Šarauskas. Apžvelgsime jų kariškas ir skautiškas biografijas.

Pervertus skautų įkūrėjo Jurgėlos tarnybos lapus ir asmens bylą, jo biografinę, iki tol pažįstama iš skautiškos pusės, tapo išsamesnė ir pilna netikėtų posūkių. Pavyzdžiui, tarnybos lapuose yra įrašas, kad Petras Jurgėla 1919 kovo 18 d. registracijos biuro paskirtas į 2 husarų eskadroną, iš kurio balandžio 16 d. pabėgo. Vėliau laikomas ne pabėgusiu, bet perkeltu į žvalgybos skyrių⁵¹. Nesusipratimas buvo atsiradęs dėl karo valdininkų laiku neperduotų dokumentų.

Skautų įkūrėją, kaip kariškį, jo viršininkai apibūdino labai prieštaringai. Atsargos majoras Jonas Martynas Laurinaitis 1927 m. atestacijoje jį pristatė kaip rikiuotėje mažai tarnavusį, tačiau gerai ir sąžiningai savo darbą atliekantį neperiodinių leidinių redaktorių, taisantį atskirų leidinių kalbą ir korektūrą, tarp jų ir *Mūsų žinyną*. Pasak Laurinaičio, Jurgėla „buvo dažnai kilnojamas. Tokios nepalankios aplinkybės buvo jį kiek neigiamai paveikusios. Karo mokslo valdyboje rado sau tinkamo pastovaus darbo. Todėl jo dvasia atsigavo, būdas pradeda tvirtėti. Myli mūsų Lietuvą, brangina mūsų tautos kalbą, tuos idealus stengiasi platinti ir mūsų kariuomenėj. Savo vietai labai tinka“⁵².

Iš tiesų per savo daugiau negu dešimties metų karinės tarnybos laiką Jurgėla pakeitė keliolika tarnybos vietų. Įvairūs jo viršininkai skirtingai interpretavo šį faktą. 1926 m. atestacijoje apie skautų kūrėją parašyta: „Prigimties gana gabus, skaito daug, bet gaunasi [...] nesistemingo blaškymosi nuo vieno klausimo prie kito, mėgsta kartais [...] klausimus, kuriuose mažai nusimano. Daugiau frazės,

⁴⁹ Kap. P. Jurgelevičius, Skautai // Kario kalendorius 1930 Vytauto Didžiojo metams, Kaunas, 1930, p. 231.

⁵⁰ Vyr. ltn. P. Jurgelevičius. Skautų tarnyba valstybės saugumui // *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1927, t. 12, Nr. 27, p. 208.

⁵¹ Karo mokslo valdybos vyr. leitenanto Petro Jurgėlos tarnybos lapai // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1114, l. 14.

⁵² Karo mokslo valdyba atestacija 1927 m. Svetimų kalbu vertėjas vyr. ltn. P. Jurgėla // LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 145, l. 10.

negu konkrečiau darbo žmogus. Sunku suvokti, ar dėl savo būdo savybių, ar dėl kitų priežasčių dažnai keičia tarnybos vietą. Mėgsta rašyti, bet ne visada jam prieinamais klausimais. Darbo disciplinos ir sistemos neturi. Geras rikiuotes stažas būtų jam gera mokykla visais atvejais [...]. Etatinė vieta – kalbų vertėjas, bet dirba kitą darbą⁵³ (parašas neįskaitomas). Vyresnysis karininkas neatkreipė dėmesio, kad po 1919 m. kovo – gegužės mėnesiais kautynėse su bolševikais ties Kaišiadorimis, Žasliais ir Vieviu patirtų sužeidimų⁵⁴ Jurgėla buvo paskirtas nerikiuotės karininku. „Didelis patriotas. Lietuvių kalbą moka gerai. Pavestą darbą atlieka rūpestingai. Geras šeimos narys. Blaivus. Įstaigoje galėtų užimti aukštesnę vietą“⁵⁵, – taip 1925 m. apie Jurgėlą rašė kpt. Andrius Pridotkas. „Lietuvis, mandagus, drausmingas, inteligentiškas, nelabai tvirtos sveikatos, todėl tinkamas nesunkiam darbui ir tokios rūšies darbą galėtų dirbti ir aukštesnę vietą užimdamas“⁵⁶, –1923 m. atestacijoje rašė inžinierius Bronius Šulcas.

Daug griežčiau skautų kūrėjo karinę tarnybą įvertino drausmės bataliono vadas vyr. lt. Jonas Niauronis: „Leitenantas Jurgelevičius tarnybos jokios tinkamai nežino: pastangų papildymui trūkumų jokių nededa, nes jo galvoje kitoniškos svajonės [...]. Išsilavinimo dėl karininko turėtų užtektinai, bet darbo jokio. Būdamas dar visai jaunu daug pridaro neleistinių dalykų, kaip tarpe kariškių, taip ir tarpe civilių gyventojų. Išauklėti iš jo karininką – darbininką vilties beveik nėra. Sveikatos silpnos. Politinė ištikimybė dar nesubrendus“⁵⁷. Kokios buvo tos „kitoniškos svajonės“? Tuo metu Jurgėla labai intensyviai dirbo su skautais, vertė ir rašė jiems metodinę literatūrą. Tokia jauno karininko veikla jo vyresniesiems kolegoms neatrodė, švelniai tariant, verta dėmesio. Tačiau patį negatyviausią įvertinimą Jurgėla iš savo vadų gavo 1920 m.: „[...] karinę tarnybą (rikiuotę, statutą) žino silpnai. Visai nesugeba veikti savarankiškai. Lietuvių kalbą žino gerai. Tarnybą atlieka silpnai, be iniciatyvos ir buvo baustas. Mėgsta išgerti. Neenergingas, gan bailus, mėgsta pameluoti. Sveikata vidutinė. Komendantūroje, kaip administracinėje įstaigoje – netinka. Rikiuotėje galėtų priprasti. Atitiktų štabams pildyti kanceliarijos reikalų“⁵⁸. Pastebimas sutapimas – prasčiausi atsiliepimai

⁵³ Ten pat. l. 12.

⁵⁴ Karo mokslo valdybos vyr. leitenanto Petro Jurgėlos tarnybos lapai // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1114, l. 18.

⁵⁵ Karo mokslo skyriaus atestacija. Leidiniu redaktoriaus padėjėjas Petras Jurgėla // LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 145, l. 14.

⁵⁶ Ten pat. l. 18.

⁵⁷ Ten pat. l. 20

⁵⁸ Ežerėnų (nuo 1906 iki 1926 m. taip buvo vadinami Zarasai / Kviklys B. Mūsų Lietuva, t. 1, Vilnius, 1989, p. 554) miesto ir apskrities Komendantūros komendanto padėjėjo leitenanto P. Jurgėlos atestacija už 1920 metus // LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 145, l. 22

Jurgėlos atestacijose yra iš 1920 – 1925 m. laikotarpio, kuomet jis labai intensyviai dalyvavo skautų veikloje. Galime daryti išvadą, kad visuomeninė jauno skautų vado veikla neimponavo jo vyresniems kolegoms. Taip pat galime daryti prielaidą, kad patriotiškai nusiteikęs jaunuolis, skautų vadovas, įstojo savanoriu į kariuomenę, tačiau ten savęs nerealizavo ir visą energiją atidavė tam, kuo buvo užsiėmęs iki kariuomenės, – skautiškai veiklai.

Pats Jurgėla viename savo raporte, kuriuo prašo jį perkelti iš aviacijos valdybos į kitą dalinį, mini ir tokį epizodą, kuomet atvykęs į naują tarnybos vietą – Aviacijos valdybą buvo labai nedraugiškai ir nemaloniai jos viršininko, laikinai šias pareigas ėjusio vyr. ltn. Vsevolodo Šenbergo, sutiktas. „Adjutantas atsakė: „Viršininkas sakė, jog jam nesudaro jokio malonumo matytis su vyr. leit. Jurgelevičium“⁵⁹. Tokio kolegos ir brolio⁶⁰ elgesio priežastis Jurgėla aiškino jo ir Šenbergo prieš keletą metų „privatiškam gyvenime“ turėtais asmeniniais santykiais, kurie vėliau nutrūko. „Kadangi vyr. ltn. V. Šenbergas įeina aviacijos vadovybės sudėtin ir, be to, dar ši mėnesį pradės vadovauti Av. Parkui ir turint galvoj anksčiau minėtą precedentą, drąsiai tat galima numatyti nemalonias mano tarnybos perspektyvas artimoj ateity“⁶¹, – rašė Jurgėla, prašydamas jį perkelti į kitą dalinį. Kas buvo „asmeniniai santykiai praeityje“, po kurių tarp abiejų karininkų ir skautų vadovų atsirado didelė antipatija, tiksliai pasakyti negalima, tačiau labai didelė tikimybė, kad tai buvo bendra, o kartu ir skirtinga skautiška veikla.

Kaip matome, Petru Jurgėlai tarnyba Lietuvos kariuomenėje nebuvo sklandi ir sėkminga. 1927 m. rugpjūčio 1 d. už ištarnautą laiką jis buvo paaukštintas – suteiktas pėstininkų kapitono laipsnis⁶². Paties prašymu 1930 m. birželio 16 d., kaip JAV pilietis, paleistas iš Lietuvos kariuomenės⁶³ ir 1931 m. pavasarį išvyko į JAV.

Buvo dar viena šeimininė aplinkybė, paskatinusi Jurgėlą emigruoti. Po Nepriklausomybės kovų jo tėvai apsistojo Varėnoje, kuri iki 1923 m. pergyveno kelias lietuvių ir lenkų okupacijas. Pasiilgusi ramesnio gyvenimo, 1924 m. vasarą visa Jurgėlos šeima grįžo į JAV ir 1926 m. atsiuntė reikalingus dokumentus, įrodančius jo JAV pilietybę⁶⁴, dėl ko jis vėliau prašė paleisti jį iš Lietuvos kariuomenės.

⁵⁹ Aviacijos parko vyr. ltn. P. Jurgelevičiaus raportas aviacijos parko vado padėjėjui (slaptai, asmeniškai) // LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 145, l. 74.

⁶⁰ Skautai vienas kitą vadina „broliu“ ir „sese“ pabrėždami organizacijos demokratiškumą ir narių lygybę.

⁶¹ Aviacijos parko vyr. ltn. P. Jurgelevičiaus raportas aviacijos parko vado padėjėjui /slaptai, asmeniškai// LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 145, l. 74.

⁶² Ten pat. l. 8.

⁶³ Ten pat. l. 16.

⁶⁴ Ten pat. l. 33.

Kiti ilgesnį laiką skautų organizacijoje dirbę ir atsakingose pareigose buvę karininkai buvo Mykolas Kalmantas, Vsevolodas Šenbergas, Aloyzas Valušis ir Izidorius Kraunaitis. Jų asmenybės ir karinė bei visuomeninė veikla yra pakankamai žinomos, tad norėjosi pasidomėti, kaip jų tarnybos dokumentuose atsispindėjo priklausomybė skautų organizacijai.

Kpt. Mykolas Kalmantas 1924–1925 m. buvo vieno stipriausių Lietuvoje Šiaulių tunto tuntininku, 1925–1930 m. – vyriausiuoju skautininku⁶⁵. Į vyriausiąjį skautų štabą pasikvietęs Lietuvos universitete studijavusius studentus skautus jis pagyvino organizacijos veiklą. Plk. Kalmanto 1937 m. atestacijos grafoje „Netarnybiniai reikalai ir visuomeninė veikla“ minimos Lietuvos skautų sąjunga, Lietuviams užsienyje remti draugija, Lietuvos – Suomijos draugija⁶⁶, tačiau 1938 m. atestacijoje jokios visuomeninės organizacijos nenurodytos.

Vsevolodas Šenbergas buvo vienas iš skautų Lietuvoje kūrėjų, 1919 m. dalyvavo steigiant Lietuvos skautų paspirties draugiją, 1922 m. buvo Kauno tunto tuntininku bei laikinojo Vyriausiojo skautų štabo viršininku, 1922 – 1925 m. buvo vyriausiuoju skautininku, 1931 – 1934 m. vėl vadovavo Kauno tuntui. Tačiau 1938 m. atestacijos dokumentuose rašoma, kad jis „organizacijoms nepriklauso, bet kaip buvęs skautas remia ir palaiko“⁶⁷. Keista, kad kalbėta būtų laiku, kadangi Šenbergas niekada nenutraukė ryšių su skautais, net ir po Antrojo pasaulinio karo išvykęs į JAV. Kitų metų atestacijų pastabose rašyta, kad jis „karininkų nelabai mėgiamas“⁶⁸, ir pabrėžiama „stoka takto“⁶⁹. Šis bruožas iš dalies paaiškina jo konfliktiškus santykius su Jurgėla.

Vienas pirmųjų skautų vadovų, Tėvynės tarnybos būrio ir Lietuvos skautų rėmimo draugijos narys, 1922–1925 Vyriausiojo skautų štabo bendrosios dalies vedėjas, skautininkas nuo 1923 m., 1931–1933 m. Vyriausiojo skautų štabo Užsienio dalies vedėjas, 1932 m. apdovanotas Lelijos ordinu gen. štabo pulkininkas Aloyzas Valušis, atestacijose⁷⁰ apibūdinamas kaip sąžiningas, doras, griežtas, mandagus, sumanus, drausmingas. „Kupinas gerų norų ir pasiryžimų, tik ne visada užsibrėžtą tikslą sugeba pasiekti. Darbe trūksta sistemos – blaškosi. Gerai išauklėtas, mandagus“⁷¹, – rašė generalinio štabo plk. ltn. Juozas Bačkus. Apie

⁶⁵ Jurgėla P. Ten pat. p. 151.

⁶⁶ plk. M. Kalmanto 1937 m. atestacija // LCVA, f. 930, ap. 2k, b. 25, l.91.

⁶⁷ Vsevolodo. Šenbergo 1938 metų atestacija // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2645, l. 14.

⁶⁸ Ten pat, l. 17, 19.

⁶⁹ Ten pat, l. 22.

⁷⁰ Gen. štabo pulkininko Aloyzo Valušio atestacija 1938 m. // LCVA, f. 930, ap. 2v, b. 101, l.

⁷¹ Ten pat, l.25, 26.

priklausymą draugijoms informacijos nėra. Galbūt dėl to, kad tuo metu keitėsi karininkų atestacijos blankai ir naujuosiuose tokios grafos nebuvo.

Dauguma Aloyzo Valušio vadų pabrėžė jo darbštumą, gerą profesinį pasirengimą, ūkiškumą. „Visuomet drausmingas, gerai išsilavinęs, energingas ir dėtingas. Kaip tarnyboje, taip ir liuosu laiku elgiasi gerai ir esti pavyzdžiu kitiems. Užimamai vietai pilnai atitinka“⁷², – 1925 m. rašė majoras Teodoras Engmanas. Majoras Povilas Plechavičius keleriais metais anksčiau apibūdina taip pat gerai, tik lakoniškiau: „Kavalerijos tarnybą žino gerai. Uždėtas pareigas atlieka labai gerai. Kaip tarnyboje, taip ir liuosu laiku elgiasi gerai ir esti pavyzdžiu kitiems savo drausmingumu ir mandagumu. Sveikas. Užimamai vietai pilnai atitinka“⁷³. 1919 m. kartu su Izidorium Kraunaičiu Aloyzas Valušis baigė Karo mokyklą Kaune, buvo vienas iš užsienio karo mokyklų absolventų; 1926 m. baigė Saint-Cyros kavalerijos mokyklą „Ecole d'Application de Cavalerie Saumur“ Prancūzijoje ir 1931 m. Karo Akademiją „Ecole de Guerre“ Belgijoje⁷⁴.

Teigiama rašoma ir apie kitus karininkus – skautus, tačiau būtent Valušio dokumentuose yra gana daug nesutapimų. Tarnybos lapuose rašoma, kad 1933 m. rugpjūčio 1–20 d. jis „buvo išvykęs skautų reikalais į Vengriją ir Palangą“⁷⁵, tačiau nė vienoje atestacijoje tarp „netarnybinių reikalų ir visuomeninės veiklos“ skautai neminimi. Tuo tarpu Valušis buvo Gyvuliams globoti draugijos narys, Lietuvių – prancūzų draugijos narys 1935–1938 m.⁷⁶, bet 1939 m. atestacijoje teigiama, kad jis jokiai organizacijai nebeprisiklausė⁷⁷.

Valušio tarnybos lapuose yra daug duomenų pasikeitimų. Yra įrašų, kurie išspausdinti mašinėle, tačiau vėliau rašalu išbraukti ir į vėlesnius nuorašus nepateko. Pavyzdžiui, įrašai apie komandiruotę į Kauną „parvežimui kardų“ arba komandiruotės tarnybos reikalais į Panevėžį, Virbalį ar Klaipėdą. Vienas iš išbrauktų punktų yra toks: „1924 m. rugpjūčio 06–30 d. buvo išvykęs į tarptautinę skautininkų konferenciją Danijoje“⁷⁸. 1927 m. atestacijoje šis įrašas dar buvo⁷⁹, tačiau į vėlesnius nuorašus taip pat nepateko. Galime daryti prielaidą, kad tokia

⁷² Gen. štabo pulkininko Aloyzo Valušio atestacija už 1925 m. // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2972.132.

⁷³ Ten pat, l.35

⁷⁴ Gen. štabo pulkininko Aloyzo Valušio atestacija už 1938 m. // LCVA, f. 930, ap. 2v, b. 101, l. 66.

⁷⁵ Ten pat, l. 14

⁷⁶ Ten pat. l. 19, l. 22, l. 24.

⁷⁷ Ten pat, l. 18.

⁷⁸ Kpt. Aloyzo Valušio tarnybos lapas (data nenurodyta, paskutinis įrašas 1929 m. vasario 9 d.) // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2972, l. 17v.

⁷⁹ Kpt. Aloyzo Valušio tarnybos lapas // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2972, l. 12v.

tarnybos duomenų korekcija galėjo būti susijusi su pokyčiais asmeniniame gyvenime ir suartėjimu su Smetonos aplinka. 1927 m. rugsėjo 10 d. Kauno katedroje Valušis vedė Mariją–Danutę Smetonaitę⁸⁰. Net menkiausia duomenų korekcija netaikyta kitiems aukštiems karininkams, pavyzdžiui, plk. Vsevolodas Šenbergas tik kelioms dienoms buvo atvykęs į tautinę stovyklą, bet tai vis tiek užfiksuota tarnybos lape⁸¹.

Karinio ir diplomatinio pasirengimo įvertinimo viršūne galėtume laikyti karininko skyrimą į aukštas ir atsakingas pareigas. Žinoma, kad Valušis buvo pirmasis Lietuvos karo atašė Lenkijoje. 1939 m. atestacijoje šis jo pageidavimas jau buvo deklaruotas, o priklausomybė visuomeninėms organizacijoms „išnykusi“⁸².

Plk. Juozo Šarausko vaidmuo skautų organizacijoje taip pat labai reikšmingas. Pagrįstai galima tegti, kad būtent jis buvo skautų suvalstybinimo „architektas“. Nuo 1924 m. jis kaip karininkas – visuomenininkas dalyvavo Lietuvos skautų rėmimo draugijos veikloje. Tais pačiais metais įsijungė ir į šaulių sąjungos veiklą. 1929–1930 m. jis buvo Lietuvos skautų rėmimo draugijos vicepirmininku. Jurgėlos teigimu⁸³, būtent šios draugijos iniciatyva buvo priimtas Lietuvos skautų sąjungos įstatymas. Ši teiginį patvirtintų ir tai, kad po 1930 m. skautų suvalstybinimo iki 1940 m. Šarauskas buvo vyriausioju Lietuvos skautų sąjungos skautininku. 1933 m. jis dalyvavo pasaulinėje skautų stovykloje (jamboree) Vengrijoje, organizavo tais pačiais metais įvykusį pasaulio skautų ikūrėjo vizitą Lietuvoje ir 1938 m. vykusią Tautinę skautų stovyklą, kurioje dalyvavo apie 2000 skautų. Trečiajame dešimtmetyje plk. J. Šarauskas dirbo kariuomenės Operacijų skyriaus viršininku, ypatingųjų reikalų karininku Susisiekimo skyriuje, buvo įstojęs į Lietuvos universiteto Teisių skyrių, kurio dėl pašlijusios sveikatos nebaigė⁸⁴. 1928 m. jis buvo išrinktas Lietuvos šaulių sąjungos Centro valdybos nariu, suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Nuo 1929 m. iki sovietinės okupacijos jis dirbo kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininku. Matome, kad užimdamas aukštas pareigas kariuomenės štabe ir būdamas skautų organizacijos vadovu Šarauskas savo veikla patvirtino anksčiau minėtą teiginį apie visuomenės ir kariuomenės suartinimą.

Pirminių Šarausko karinės tarnybos dokumentų rasti nepavyko, išskyrus Lie-

⁸⁰ Kpt. Aloyzo Valušio tarnybos lapas, priedas prie krikšto liudijimo // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2972, l. 82.

⁸¹ Plk. Vsevolodo Šenbergo tarnybos lapas // LCVA, f. 930, ap. 5, b. 2645, l. 4.

⁸² Gen. štabo pulkininko Aloyzo Valušio atestacija už 1939 m. // LCVA, f. 930, ap. 2v, b. 101, l. 50.

⁸³ Jurgėla P. Ten pat. p. 301.

⁸⁴ Markūnas A. savanoris, šaulys, skautas, muziejininkas, raudonojo teroro auka – pulkininkas Juozas Šarauskas // Kauno laikas. 1994, Nr. 13 (806), p. 4.

tuvos kariuomenės likvidavimo laikotarpiu rašytą autobiografiją, kurioje skautai įvardyti kaip „pedagoginė jaunimo organizacija“. Tačiau dokumento sudarymo laikas, aplinkybės ir forma (rašyta ranka, rusiškai, ant darbininkų ir valstiečių raudonosios armijos (RKKA) blankų) neleidžia jo naudoti kaip patikimo šaltinio.

A. Markūno straipsnyje⁸⁵ teigiama, kad Šarauskas buvo apdovanotas skautų „Geležinio vilko“⁸⁶ ordinu. Tai gana dažnai pasitaikanti aukščiausiojo skautiško apdovanojimo pavadinimo klaida. Tarpukariu šis apdovanojimas vadinosi „Gedimino vilko“ ordinu. Jį pradėjo teikti lietuvių skautai išėivijoje⁸⁷.

Karininkų dalyvavimą skautiškoje veikloje galima įvertinti ir statistiškai. Iš maždaug šimto trisdešimties vadovų, iki 1930 m. imtinai pakeltų iki skautininko laipsnio, buvo septyni karininkai. 1913–1917 m. skautininkais tapo Petras Jurgėla, Izidorius Kraunaitis, Vsevolodas Šenbergas; 1920–1930 m. – ltn. Kostas Vaitkus, ltn. Antanas Mačiuika, ltn. Aloyzas Valušis, kpt. Mikas Kalmantas, ltn. Stepas Žukaitis, ltn. Juozas Bačkys, 1930 m. – vienintelis Juozas Šarauskas. Tačiau 1931 m., kitais metais po organizacijos suvalstybinimo, – iš karto septyni karininkai: tapo skautininkais ltn. Antanas Jonaitis, kpt. Mikas Kukutis, j. ltn. Antanas Levinas, ltn. Juozas Navikas, ltn. Kazys Petrulaitis, ltn. Juozas Puknys, kpt. Feliksas Tiškus, iš jų tik kpt. M. Kukutis ir kpt. F. Tiškus anksčiau aktyviai dalyvavo skautiškoje veikloje. Toks netolygus karininkų skaičiaus augimas leidžia daryti prielaidą, kad po 1930 m. karininkai buvo skatinami aktyviau dalyvauti skautiškoje veikloje.

1917–1940 m. skautininko laipsnis buvo suteiktas apie keturiems šimtams vadovų, iš jų apie dvidešimt penkiems karininkams. Jei pridėsime dar apie du šimtus skaučių vadovų, matysime, kad karininkų tarp visų skautų vadovų buvo tikrai nedaug.

Vienas iš skautiškos veiklos bei nuopelnų pripažinimo ženklų – skautiški apdovanojimai. Aukščiausiu Lietuvos skautų apdovanojimu, *Gedimino vilko ordinu*⁸⁸, buvo apdovanota 18 asmenų, iš jų šeši užsieniečiai: gen. Robertas Baden – Povelis, latvių skautų kūrėjas gen. Karlis Gopertas, dažnai Lietuvoje lankęsis britų generolas A. Burtas. Iš lietuvių skautų vadovų karininkų ordinas buvo įteiktas skautų įkūrėjui, visiems vyriausiems skautininkams ir Lietuvos kariuomenės

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Iki 1925 m. apdovanojimas vadinosi *Sidabrinio garbės vilko ordinu*, 1925–1940 – *Gedimino vilko ordinu*; išėivijoje aukščiausias skautiškas apdovanojimas vadintas *Geležinio vilko ordinu*. Aukščiausias Latvijos skautų apdovanojimas vadinosi *Pilkojo vilko ordinu*. Plačiau: Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. Vilnius, 2001, p. 436.

⁸⁷ Kavaliauskas V. Estijos, Latvijos ir Lietuvos ordinarai ir medaliai 1918–1940 m. Vilnius, 1997, p. 65.

⁸⁸ Vilko simbolio, kaip apdovanojimo, naudojimo tradicija prasidėjo nuo skautų sukūrimo. Aukščiausias britų skautų apdovanojimas – sidabrinis vilkas, įsteigtas 1909 m. <http://www.pinetreeweb.com/bp-honours-silver-wolf.htm>

vadui: 1920 m. – Petruui Jurgėlai, 1925 m. – Vsevolodui Šenbergui, 1932 m. – Mikui Kalmantui, Juozui Šaraskui, 1935 m. – plk. Stasiui Raštikiui. Lietuvos kariuomenės karininkams skirtame leidinyje⁸⁹ šis Jurgėlos apdovanojimas neminimas. Taip pat labai glaustai apibūdinama ir jo skautiška veikla.

Jurgėlos duomenimis, ordinu *Už nuopelnus* 1928 – 1940 m. buvo apdovanoti apie 250 skautų vadovų, iš jų tik vienas karininkas – 1931 m. ltn. Antanas Petrauskas. Tuo pačiu laikotarpiu *Lelijos ordinu* apdovanoti 86⁹⁰ asmenys, iš jų 8 karininkai. Abu ordinai teikiami už darbą vidutinio ir aukščiausio lygio vadovais. 1920–1940 m. *Svastikos ordinu*⁹¹, kuris buvo teikiamas už nuopelnus skautijai, nebūnant jos nariu arba kaip ypatingos skautiškos padėkos ženklas, apdovanoti 108 asmenys, iš jų 28 karininkai⁹² (Priedas Nr. 1). Tarp aukščiausiais skautiškais apdovanojimais (Gedimino vilko, Svastikos, Lelijos ordinais) pagerbtų asmenų kariškių buvo santykiškai daugiau, negu tarp apdovantų žemesniais (Už nuopelnus) garbės ženklais.

Palyginę iki skautininko laipsnio paaukštintų ir garbės ženklais apdovantų karininkų ir civilių santykį matome, kad iš maždaug keturių šimtų vadovų dvidešimt penki buvo karininkai, o iš maždaug šimto aštuonių apdovantųjų karininkų buvo dvidešimt aštuoni. Palyginus su kitais vadovais, karininkai skautiškais apdovanojimais buvo pagerbiami gerokai dažniau.

Ar skyrėsi karininkų motyvacija dirbti su vaikais iki skautų organizacijos suvalstybinimo ir po jo? Stojančiųjų pareiškimuose ir autobiografijose išdėstyti sprendimo motyvai. 1927 m. rugsėjo 23 d. 5-ojo DLK Kęstučio pulko 1-os kulkosvaidininkų kuopos leitenantas Jokūbas Liaudinskis savo Curriculum vitae rašo: „Ir šiandien tebeturiu skautiškąjį idealizmą. Mielu noru atiduočiau savo šventadienius ir šiaip laisvas nuo tarnybos valandas mūsų mažiesiems skautams“⁹³. 1934 m. gegužės 1 d. Albinas Reneckas savo sprendimą grindė visai kitokiais argumentais: „Jau nuo seno ėmiau stebėti politinį gyvenimą. Likimas lėmė, kad susidraugavau su bendro likimo daukantiečiais, kaip tik tais, kurie irgi aštrūs politikai. Perėjau per šioki toki ateitininkų raugą. Susidūriau pagaliau su skautais, apie kuriuos jau anksčiau galvojau. Šie man labiau patiko ir atatiko mane. Į juos ir įstojau pernai žiemą, 1-ąją skautų vyčių draugovę V. Kudirkos būrelį kuriame ir dabar esu“⁹⁴. Negalima

⁸⁹ Lietuvos kariuomenės karininkai: 1918–1953. Vilnius, 2004, t. 4, p. 268.

⁹⁰ V. Kavaliausko teigimu – 88 asmenys. Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. Vilnius, 2001, p. 442.

⁹¹ 1925–1928 m. apdovanojimas vadintas Baltosios svastikos ordinu. Kavaliauskas V. Ten pat. p. 444.

⁹² Jurgėla P. Ten pat. p. 99 – 103.

⁹³ 5-ojo DLK Keistučio pulko, 1-os kulkosvaidininkų kuopos ltn. Liaudinskio Jokūbo Curriculum vitae // LCVA, f. 576, ap. 5, b. 184, l. 9.

⁹⁴ Albino Renecko curriculum vitae. 1934 m. gegužės 1 d. // LCVA, f. 576, ap. 1, b. 242, l. 40–41.

teigti, kad po suvalstybinimo organizacijoje idealistus pakeitė vieni pragmatikai, tačiau pastarųjų gerokai padaugėjo. Tautininkų opozicija formavo nuomonę, kad tapti skautų vadovu reiškė būti karjeristu⁹⁵.

Ketvirtojo dešimtmečio viduryje Lietuvos skautų sąjungoje įvykusių reformų metu nemažai didelių teritorinių vienetų vadų pareigas užėmė aukšti karininkai. 1935 m. iš dvidešimt šešių Lietuvos skautų sąjungos tuntų penkiems vadovavo karininkai⁹⁶: Biržų tuntui – plk. lt. Kleofas Vytautas Michalauskas, Kauno rajono tuntui – ats. plk. Povilas Budrevičius, Kauno pilies tuntui (pastarąjį reikėtų skirti nuo Kauno rajono tunto: jam minėtu laikotarpiu vadovavo mjr. Aleksandras Ardickas ir Vsevolodas Šenbergas) – j. lt. Vytautas Pečiūra, Klaipėdos tuntui – kpt. Mikas Kukutis, Vilkaviškio rajono tuntui – plk. lt. Vincas Matulionis. Plk. lt. K. V. Michalauskas 1927–1933 m. buvo Mažeikių, o nuo 1933 iki 1940 m. – Biržų apskrities komendantu. Plk. lt. V. Matulionis 1927–1929 m. buvo Trakų, 1929–1940 m. – Ukmergės apskrities komendantu⁹⁷. 1932–1933 m., būdamas Vilkaviškio tunto tuntininku, vadovavo ir Vilkaviškio šaulių rinkinei. Abu tuntininkai 1933 m. už nuopelnus skautų organizacijai buvo apdovanoti Svastikos ordiniais.

1935–1936 m. Lietuvos skautų sąjunga pagal naują statutą buvo padalyta į keturiolika rajonų, apėmusių juose veikusius dvidešimt penkis tuntus. Kauno, Klaipėdos, Raseinių, Ukmergės, Vilkaviškio rajonų vadais tapo aukšti Lietuvos kariuomenės karininkai⁹⁸. Rajonų vadai globojo savo rajone veikiančius skautus, prižiūrėjo skautiškų vienetų darbą, tarpininkavo tarp rajono ir įvairių įstaigų.

Kaip minėjome, gana dažnai karininkai skautus rėmė ne tiesioginiu savo dalyvavimu skautiškoje veikloje, bet remdami juos organizaciniais ir materialiniais ištekliais, įvairiu inventoriumi. Pavyzdžiui, Ukmergės tuntui 1931 m. sausio mėn. lt. Juozas Puknys suorganizavo vadovų kursus. Pirmojo pėstininkų DLK Gedimino pulko vadai skolino stovykloms reikalingą karišką inventorių⁹⁹. Tokių pavyzdžių galima pateikti ir daugiau. Apžvelgsime ketvirtojo dešimtmečio viduryje veikusį kelių skautiškų vienetų situaciją, jų santykius su kariuomene ir visuomene.

⁹⁵ Utenos tunto 1933 m. veiklos apžvalga // LCVA, f. 576, ap. 3, b. 135, l. 78.

⁹⁶ 1935 m. Lietuvos skautų sąjungos tuntininkai ir jų adresai // LCVA, f. 576, ap. 3, b. 135 l.2.

⁹⁷ Vaičėnionis J. Karo komendantūrų veikla Lietuvoje 1927 – 1940 m. // Karo archyvas. Vilnius, 2003, t. 18, p. 283, 286, 290, 292.

⁹⁸ Kauno – ats. plk. Povilas Budrevičius, nuo 1939 m. – plk. Izidorius Kraunaitis; Klaipėdos – gen. št. plk. Juozas Laskoronskis, 1936–1937 m. – gen. št. plk. Antanas Breimelis; Marijampolės – gen. št. plk. Antanas Gaušas, 1937 m. ir 1939–1940 m. plk. lt. E. Reikenis; Raseinių – plk. lt. Juozas Šepetyš; Šiaulių – nuo 1938 m. – gen. lt. Mikas Rėklaitis; Ukmergės – gen. št. plk. Leonas Gustaitis; Vilkaviškio –1938 m. – plk. Vincas Matulionis; Jurgėla P. Ten pat. p. 270.

⁹⁹ Jurgėla P. Ten pat. p. 162.

Alytuje skautai įsikūrė 1924 m. pavasarį, tuntas buvo įsteigtas tų pačių metų rudenį. Po suvalstybinimo skautų veikla sustiprėjo, skautus rėmė gimnazijos vadovybė ir ulonų pulkas, tačiau tarp vadovų kareivių ar karininkų nebuvo¹⁰⁰. 1933 m. tuntininko Karolio Dineikos iniciatyva su Lietuvos kunigaikštienės Birutės ulonų pulko pagalba įkurta pirmoji Lietuvoje skautų šimtinė su trisdešimčia narių¹⁰¹. Sekdami geru pavyzdžiu skautų – raitelių vienetai 1937 m. buvo įkurti Prienuose ir Tauragėje¹⁰².

Kėdainiuose skautai įsikūrė 1922 m., tačiau geriausius savo gyvavimo laikus išgyveno kuomet Dotnuvos Akademijoje mokėsi būsimo vyr. skautininkas Jonas Kuprionis. Po skautų suvalstybinimo jis iš skautų veiklos pasitraukė, o kartu su juo nemažai ir kitų aktyvių skautų vadovų. 1931 m. tarp vadų buvo vienas karininkas – ltn. Antanas Maksimavičius, Trečiasis pėstininkų pulkas skolino stovyklinį inventorių ir leido naudotis orkestru¹⁰³. 1932–1933 m. tarp skautų rėmėjų buvo prokuroro padėjėjas, mokyklų inspektorius, mokytojai ir karininkai¹⁰⁴. 1935 m. vadijoje dirbo du pulkininkai leitenantai (mokslo ir propagandos skyriaus vedėju dirbo plk. ltn. Bronius Pečiulis, o stovyklų ir iškylų instruktoriumi buvo plk. ltn. Alfonsas Šklėrius), trys gimnazijos mokytojai, trys mokyklų inspektoriai, du pradinių klasių mokytojai. Rėmėjai rėmė pinigais, pašnekėsiais, patalpomis, pulkas duodavo stovyklai inventorių ir orkestrą nemokamai¹⁰⁵. Beje, Jurgėlos teigimu, minėti karininkai vadijoje dirbo nuo 1931 m., o 1931 – 1935 m. tuntui vadovavo atsargos kapitonas Pranas Baranauskas¹⁰⁶.

Tauragėje, kur skautai savo veiklą pradėjo 1927 m., stovėjo Geležinio Vilko dragūnų pulkas, skautų ir kariuomenės bendradarbiavimo nebuvo. Po suvalstybinimo skautų buvo tik keturiasdešimt aštuoni, suaugusių vadovų ir rėmėjų nebuvo, santykiai su visuomene šalti. Situacija nesikeitė ir 1931 – 1933 m.¹⁰⁷ Tik 1933 m., atslūgus kunigų agitacijai, pradėjo grįžti dėl jos išstoję skautukai¹⁰⁸. 1934 m. pabaigoje atlikti vadovavimo praktikos atvažiavo skautų vadovų kursų stažuotojai – mokytojai ir karininkai. Skautai patys organizavo įvairius minėjimus, rinkliavas nepasiturintiems, gražino ir tvarkė viešas aplinkas ir taip pelnė visuo-

¹⁰⁰ Alytaus tunto veikimo apyskaita už 1930–35m. // LCVA, f. 576, ap. 3, b. 135 l. 9.

¹⁰¹ Ten pat. l. 11.

¹⁰² Jurgėla P. Ten pat. p. 228.

¹⁰³ Kėdainių tunto veikimo apyskaita už 1930–35m. // LCVA, f. 576, ap. 3, b. 135, l. 38.

¹⁰⁴ Ten pat. l. 40.

¹⁰⁵ Ten pat. l. 42.

¹⁰⁶ P.Jurgėla, Ten pat. p. 123.

¹⁰⁷ Tauragės rajono tunto LSS vyriausio skautininko raportas // LCVA, f. 576, ap. 3, b. 135, l. 53, l. 55, l. 57

¹⁰⁸ Ten pat. l. 58.

menės simpatijas¹⁰⁹. Galima daryti prielaidą, jog draugiškų santykių tarp skautų ir kariuomenės nebuvo dėl tarp karininkų vyravusių antivyriausybinių nuotaikų, kurios vėliau atsiskleidė 1934 m. pučo metu.

Utenoje skautai veikė nuo 1921 m., tuntas buvo įkurtas 1930 m. gruodžio mėnesį. Nors karininkai tunto veikloje ir nedalyvavo, vaizdingas tunto būklės aprašymas parodo bendrą ketvirtojo dešimtmečio pirmos pusės skautų situaciją. 1931 m. skautai iš esmės veikė mokinių pastangomis, nei pedagogai, nei visuomenė jiems nepadėjo. Visi vadovai iki draugininkų imtinai buvo moksleiviai, tunto štabe – skautiškų patirčių neturėję mokytojai¹¹⁰. Nors Utenos skautai su kariuomene nebendradarbiavo, bendram skautų padėties iliustravimui pacituosime tuntininko, prokuroro padėjėjo E. Vojevodskio rašytą raportą: „1932 m. pradėjęs visuose vietovėse prigyti jaunųjų skautų judėjimas buvo žiauriai nuslopintas dvasiškijos propagandos dėka. Ne tik jaunųjų skautų judėjimas nepagyvėjo, bet visiškai likvidavosi, nes visame tunte teliko viso tik 8 paukštytės ir nei vieno vilkiuko. [...] Sunaikinti Utenos tunte jaunųjų skautų judėjimą buvo pavartotos neteisingos, nekatalikiškos, nekrikščioniškos priemonės. Jos dvasiškijai pavyko. Visų konkrečių faktų neminėsiu, jie skautų vadovybei žinomi. Dėl tos pačios priežasties iš 18 skautų vienetų liko 6. [...] Viso iš kovos fronto už kilnią skautybės idėją mano tunte 1932 metais išmušta 23 vyčiai 25 vilkiukai, 40 paukštyčių, 13 skaučių ir 137 skautai, viso 238. Žydų (skautų – G. G.) padaugėjo nuo 74 iki 113. Inteligentija ir valdininkija stoji skautų ginti¹¹¹. 1933 m. Utenoje skautų negausėjo. „Primaldautus mokytojus kolegos vadina karjeristais, o kunigai – masonais. 1933 m. Palangos sąskrydis teigiamai paveikė, atirado 5 vadovai, kurie netgi kursus baigė“¹¹². Tais pačiais metais nuo tunto buvo atskirta žydų draugovė. 1934 m. rėmėjai rėmė materialiai, visuomenė – moraliai, ateidama į laužus, šventes. „Santykiai su tautiškąja visuomene geri, bet su vadinama opozicine, „katalikiškąja“ visuomene ir dvasiškija blogi ne dėl pačių skautų kaltės. Ta padėtis, kurią reikia aukščiausiai skautų vadovybei bent kartą sunormuoti, nes skautų auklėjimas dėl to labai kenčia“¹¹³.

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje spaudoje pagausėjo straipsnių, akcentavusių skautų pareigą ginti Lietuvą. 12–16 metų skautai buvo mokomi priešscheminės ir priešlėktuvinės apsaugos¹¹⁴, studentų–skautų korporacija „Vytis“ rengė

¹⁰⁹ Ten pat. l. 61.

¹¹⁰ Utenos tunto 1931 m. veiklos apžvalga, // LCVA, f. 576, ap. 3, b. 135, l. 74.

¹¹¹ Ten pat. l. 76.

¹¹² Ten pat. l. 78.

¹¹³ Ten pat. l. 81.

¹¹⁴ Šenbergas V. Svarbi pareiga Tėvynei. Skautai organizuoja krašto gynimo pagalbą // Skautų aidas, 1938, Nr. 8, p. 164; Margasis vėžlys. Ką darysime lėktuvų puolimo metu? // Skautų aidas, 1939, Nr. 2, p. 29.

kariškai tematikai skirtas paskaitas ir diskusijas, pavyzdžiui, 1938 m. vasario 13 d. gen. št. kpt. Juozas Navikas skaitė paskaitą „Skautybė ir kariuomenė“, kurioje pabrėžė, kad „geri skautai visuomet būna geri kariai, viršininkų branginami“¹¹⁵. 1938 m. skautų vadovų suvažiavime, dėkodamas už jų darbą, visokeriopą paramą skautams, užtikrino ir kariuomenės vadas Stasys Raštikis¹¹⁶.

Išvados

Apibendrinant karininkų dalyvavimą skautiškoje veikloje 1918 – 1940 m. galima padaryti tokias išvadas:

1. Lietuvos kariuomenės karininkai dalyvavo skautų organizacijos kūrime, nemažai skautų ir skautų vadovų tapo karininkais.

2. Iki tautininkų perversmo atskiri karininkai savo iniciatyva dalyvavo skautiškoje veikloje, tačiau valstybės politikos dėl karininkų dalyvavimo visuomeninėje veikloje nebuvo. Tarnybiniuose karininkų dokumentuose skautiška veikla buvo fiksuojama fragmentiškai. Skautų įkūrėjas kpt. Petras Jurgėla karinėje tarnyboje savo vadų buvo vertinamas prieštarinčiai, jo skautiška veikla buvo laikoma karininkui netinkamu užsiėmimu.

3. Po 1926 m. tautininkų perversmo vykdant kariuomenės ir visuomenės suartinimo politiką aukšti karininkai buvo skiriami į aukščiausius Lietuvos skautų sąjungos postus ir gerokai dažniau negu civiliai vadovai buvo apdovanojami aukščiausiais skautiškais apdovanojimais

4. Nepaisant tautininkų ir kariuomenės vadų skatinamos kariuomenės ir skautų suartinimo politikos, skautiškų vienetų ir karininkų bei karinių dalinių bendradarbiavimas dažnai priklausė ne nuo bendrų politinių tikslų, bet nuo konkrečių asmenybių veiklos.

Įteikta 2006 m. gegužės 6 d.

---

¹¹⁵ Studentų skautų korporacijos vytis diskusija „Skautybė ir kariuomenė“ // Skautų aidas, 1938, Nr. 4, p. 84.

¹¹⁶ Raštikis St. Dirbime ne sau, bet visos mūsų tėvynės labui. Kalba pasakyta skautų vadovų suktuviniame suvažiavime 1938 m. spalio 31 d. // Trimitas, 1938, p. 1051.

Priedas Nr. 1.

Skautiškais ordinais apdovanoti Lietuvos kariuomenės karininkai¹¹⁷

Lelijos ordinu apdovanoti

Metai	Pavardė
1928	lt. Paulius Labanauskas, lt. Bronius Michelevičius, plk. lt. Vsevolodas Šenbergas
1931	plk. lt. Mikas Kalmantas, plk. lt. Juozas Šarauskas
1934	kpt. Mikas Kukutis
1940	mjr. Vincas Mikalauskas

Svastikos ordinu

Metai	Pavardė
1920	j. lt. Petras Jurgėla
1928	gen. Pranas Tamašauskas
1931	gen. Teodoras Daukantas, gen. Vladas Nagevičius
1933	kpt. Steponas Darius (po mirties), lakūnas Stasys Girėnas (po mirties), kpt. Ignatavičius, kpt. Leonas Juozapaitis, plk. lt. Vytautas Michalauskas, plk. lt. Jonas Puodžiūnas, plk. Pranas Saladžius
1934	plk. lt. Mykolas Jašinskas, kpt. Petras Kamarauskas
1935	ats. kpt. Pranas Baranauskas, ats. plk. Paulius Budrevičius, gen. lt. Julius Čaplikas, plk. Pertas Genys, plk. lt. Antanas Michelevičius, plk. lt. Petras Murnikas, kpt. Juozas Rinkevičius, plk. Aleksandras Svilas, lt. Feliksas Vaitkus
1937	gen. lt. Mikas Rėklaitis
1940	Plk. lt. Kazys Babickas, plk. lt. Jokūbas Baubliauskas, mjr. Vytautas Mikalauskas, mjr. Aleksandras Ružancovas, plk. Alfonsas Šklėrius

---

¹¹⁷ Jurgėla P. Lietuviškoji skautija. p. 99–103.

LES OFFICIERS DES FORCES ARMÉES LITUANIENNES ET LE MOUVEMENT SCOUT EN 1918-1940

Giedrius GLOBYS,
Université de Šiauliai

En Grande Bretagne, en Pologne, en Russie, en Lettonie et en Lituanie le mouvement scout a été fondé par des officiers. En Lituanie le scoutisme était organisé par Petras Jurgėla, Vsevolodas Šenbergas, aussi Izidorius Kraunaitis, Aloyzas Valušis, Antanas Mačiuika, Mikas Kukutis qui avaient commencé leurs activités scoutes en Russie, ensuite Mykolas Kalmantas, Juozas Šarauskas etc. P.Jurgėla a fondé une base methodologique de mouvement scout en Lituanie mais il n'a pas participé en formant la structure de l'organisation.

Après le coup d'État de 1926 les forces armées et le pouvoir nationaliste (*tautininkai*) faisaient tous leurs efforts pour rapprocher le peuple à l'armée. Dans ce but on a édité plusieurs acts juridiques mais la loi de mouvement scout était la plus importante. Selon le président Antanas Smetona, chef d'union scout, le but de ce mouvement était la formation d'un citoyen moral, loyal envers son pays et le gouvernement connaissant son histoire et son passé.

Après le coup d'État sous la protection des nationalistes (*tautininkai*) l'image d'un officier – enseignant – chef était réalisé partiellement. Les officiers constituaient une petite partie parmi les dirigeants, mais ils étaient décorés plus souvent que les dirigeants civils.

Les officiers participant dans les organisations scoutes étaient divisé en 2 groupes: ceux qui étaient membres de l'organisation et exerçaient les fonctions et des autres qui participaient dans les activités scoutes de temps en temps. Les officiers supérieurs de la Lituanie étaient les plus actifs dans les actions scoutes. Dans la 4e décennie on accordait aux officiers le grade de scouts ou on les nommait chef d'unité de scouts.

Pendant la période de service militaire cpt. Petras Jurgėla était apprécié différemment. Ses chefs concidéraient sceptiquement son activité scout. Dans les dossiers de sevice des autres officiers, l'activité scout est reflétée par des fragments. Quoique la coopération des unités militaires et le mouvement scouts était soutenus par les réglements polytiques, sa réalisation appartenait souvent des personnes concrètes et de la situation.